

УДК 78:788

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2020-16-3>

*Анна Степанова,
викладач кафедри музично-інструментальної
підготовки ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4715-3840>
e-mail: golden.saxanna@gmail.com*

НАУКОВА ДУМКА ПРО РОЗВИТОК ДУХОВОЇ МУЗИКИ ТА ВИКОНАВСТВА

Анотація. У статті представлено результати теоретичного аналізу та наукового узагальнення сучасних розвідок і праць монографічного характеру, підготовлених на основі виконання завдань дисертаційних досліджень. Це позиціонується дослідницею в якості одного з-поміж основних напрямів наукової думки про розвиток вітчизняної духової музики та виконавства в історії європейської музичної культури. Методологія виконаного дослідження ґрунтується на діалектичному взаємозв'язку історичного, соціологічного та аналітичного методів, що дало змогу авторці здійснити аналіз наукових досягнень у вивченні процесу розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах. Наукова новизна статті полягає у виявленні основних наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до проблематики досліджень, які впливають на розвиток вітчизняної духової музики на тлі європейського музичного мистецтва. Авторка обґрунтовує сучасний стан науково-теоретичної думки із питань розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах у межах основних напрямів, предмет яких охоплює історію розвитку духових інструментів; удосконалення прийомів гри та виконавства; професійну підготовку музикантів-духовиків; перспективи розвитку духової музики та її ролі в світовому музичному мистецтві. За результатами виконаного дослідження авторка обґрунтовує, що сучасні наукові праці монографічного характеру, створені на основі дисертаційних досліджень, –

це один із основних напрямів дослідження історії та теорії духової музики.

Ключові слова: мистецтво, музичне мистецтво, духова музика, духове виконавство.

Постановка проблеми. Останні десятиліття дали українській духовій музиці та виконавству ряд фундаментальний праць, які увійшли до скарбниці українського музикознавства і потребують подальшого дослідницького вдосконалення. Їх можна умовно розподілити за чотирма основними напрямами:

– вітчизняні та зарубіжні дослідження, тематика яких пов'язана з історією розвитку духових інструментів та виконавства, їхньої ролі у розвитку загальної світової та вітчизняної музичної культури;

– дослідження, предмет яких пов'язаний із удосконаленням техніки виконавства на духових інструментах відповідно до їхньої класифікації: деревинні, мідні;

– це дослідження з проблем підготовки педагогічних кадрів із навчання гри на духових інструментах, керівництва духових музичних колективів;

– це фундаментальні монографічні роботи, навчальні посібники, які визнані у професійних колах на державному рівні та рекомендовані для поширення, вивчення та застосування у практичній роботі.

Мета та завдання нашої статті полягають у висвітленні змісту провідних монографічних робіт, створених на основі дисертаційних досліджень. Серед праць цього напрямку є монографії, що створені за результатами докторських та кандидатських досліджень. До таких слід віднести монографічні праці В. Апатського, В. Богданова, Р. Вовка, В. Гришки, А. Карпяка, П. Круля, С. Левіна, Г. Марценюка, О. Плохотнюка, Д. Рогаль-Левицького, Ю. Усова та ін.

Методи дослідження ґрунтуються на діалектичному взаємозв'язку історичного, соціологічного та аналітичного підходів і порівняльного аналізу, що дає змогу здійснити аналіз наукових досягнень у вивченні процесу розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значним внеском у розвиток історії української духової музики є монографія П. Круля «Національне духове інструментальне мистецтво українського народу», у якій здійснено теоретичне осмислення проблем генезису духового інструментарію в національній музичній культурі України, який впливає з світового інструментознавства. І ще одна фундаментальна праця П. Круля – «Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витoki і функціонування» – присвячена духовому музичному інструментарію, автор акцентував увагу на перших варіантах застосування духових інструментів в оркестрі народної художньої творчості. Великого значення у навчальному процесі з підготовки музикантів-духовників набув навчальний посібник професора П. Круля «Духовий інструментарій в історії музичної культури України», він містить свідчення про духовий музичний інструментарій України, який охоплює досить велику кількість різнозвучних за своїм характером інструментів, що виготовлялись як самим виконавцем, так і майстровим способом [12]. До наукових історичних видань, що використовуються освітньому процесі, слід віднести монографію професора В. Богданова «Історія духового музичного мистецтва України: Від найдавніших часів до початку ХХ ст.», котра написана на матеріалі дисертаційного дослідження і має два видання. У монографії розглядається еволюція духового музичного мистецтва України як історичний процес, пов'язаний із інструментарієм і концертною практикою. Окрім цього, простежується взаємодія двох факторів, що стимулювали розвиток української духової музичної культури: а) становлення музичної освіти; б) поєднання громадського життя з музичним [5].

Значним і одним із дуже важливих доробків в історії духової музики України слід вважати двотомну працю В. Богданова та Л. Богданової. «Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст.», яка присвячена історії духового музичного мистецтва України від витоків до початку ХХ ст. [4].

Великого значення у науково-навчальному плані мають праці українського академіка, професора, фаготиста В. Апатського. Це наступні історичні фундаментальні розвідки:

– «История духового музикально-исполнительского искусства», присвячена історії духового музично-виконавської мистецтва від найдавніших часів до XXI століття. Паралельно із західноєвропейським висвітлюються основні віхи історії духового виконавства України [1];

– «История духового музикально-исполнительского искусства» (книга II), присвячена історії духового музично-виконавської мистецтва в період середини XIX – початку XXI століття [3].

Посібник В. М. Апатського «Основы теории и методики духового музикально-исполнительского искусства» є одним із основних для вищих навчальних закладів, що готують професійних музикантів-духовиків [2].

Заслугує на увагу історико-біографічна праця Р. Вовка «Портрети корифеїв», в якій представлено творчі портрети провідних педагогів кафедри дерев'яних духових інструментів НМАУ ім. П. І. Чайковського, які своєю діяльністю сприяли, сприяють і надалі сприятимуть подальшому розвитку та процвітанню духового інструментального мистецтва та вітчизняної музичної культури [6].

До цього ряду слід віднести науково-методичну працю І. Гишки та О. Гормана «Теорія і методика постановки виконавського апарату трубача», у якій розглядаються питання теорії і методики постановки виконавського апарату трубача, функцій і взаємодії його складових у процесі гри на трубі [8].

Монографія Г. Марценюка «Українське тромбонове виконавство в контексті європейського духового музичного мистецтва» є першим дослідженням з історії розвитку та проблем становлення українського тромбонowego виконавства. На основі систематизації фактичних даних простежено й узагальнено джерела формування і розвитку регіональних тромбонowych шкіл [14].

У монографії А. Карпяка «Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста» вперше в українському музикознавстві наданий аргументований критичний аналіз ключовим питанням та проблемам розвитку сучасного флейтового мистецтва. Визначаючи первинні пріоритети у формуванні виконавської майстерності флейтиста, автор зосереджує увагу на прогресивних положеннях психофізіологічної методичної школи, впроваджуючи у флейтовий фах нове тлумачення явища артикуляції [9].

Книга О. Плохотнюка «Професія – трубач. В. М. Лисенко (історичні нариси і методика організації щоденних самостійних занять трубача)» присвячена творчій спадщині видатного українського трубача Володимира Миколайовича Лисенка – талановитого музиканта-педагога, трубача-віртуоза, виконавська творчість якого мала великий вплив на розвиток мистецтва гри на трубі не тільки у Луганську, але й далеко поза його межами [15].

Необхідно назвати й монографічне видання І. Гишки «Звукоутворення як важлива складова технічної досконалості трубача (історія, теорія, методика, практика)», у ньому розглянуто історичні, теоретичні, методологічні та естетичні питання трубного виконавства, зокрема роль труби в мистецько-культурних соціумах різних епох, традиційні та сучасні підходи до проблем звуковидобування при грі на трубі [7].

Одним із найзначніших видань середини ХХ ст. є чотитомна праця видатного композитора, музикознавця Д. Рогаль-Левицького «Сучасний оркестр» [16]. Найбільш відомими і дуже поширеними у навчальних колах є роботи Ю. Усова «Історія вітчизняного виконавства на духових інструментах» та «Історія зарубіжного виконавства на духових інструментах», у яких автор найбільш повно і глибоко розкриває історію виникнення духових інструментів та духової музики від найдавніших часів до сьогодення [17]. Друга робота Ю. Усова «Історія зарубіжного виконавства на духових інструментах» присвячена розкриттю основних історичних етапів виникнення та розвитку духового виконавства в історії світової музичної культури. Автор, висвітлюючи проблему, шляхи розвитку виконавства на духових інструментах умовно поділяє на два етапи. Витоки першого починаються у часи Стародавнього Єгипту, Стародавньої Греції, Стародавнього Риму. Початком другого етапу автор вважає XVII ст. (1607 р.), коли видатний італійський композитор Клаудіо Монтеверді (Claudio Giovanni Antonio Monteverdi; 1567-1643) об'єднав існуючі у той час струнні, духові, клавішні та ударні інструменти у одне ціле і, таким чином, створив оркестр [17].

Робота С. Левіна «Духові інструменти в історії музичної культури» складається з двох частин. У першій частині висвітлена історія розвитку дерев'яних і мідних духових інструментів з найдавніших часів до другої половини XVIII століття. Зокрема, увага звер-

нена не тільки на розвиток духової музики у різних регіонах, а й на особливості використання духових інструментів у творчості композиторів різних епох [13].

Серед наукових досліджень дальнього зарубіжжя з питань історії виникнення духових музичних інструментів та виконавства слід відзначити роботи останніх років, які мають найбільшу популярність у провідних навчальних закладах. Серед них роботи відомої французької професорки, етномузикознавця, викладача у Національному музеї природної історії Сорбонського університету (Франція) Люсі Раулт (Rault Lucie), зокрема, її дві фундаментальні праці «Музичні інструменти у світі» (Instruments de musique du monde) та «Музичні інструменти: глобальне дослідження традиційного музикування: огляд по всьому світу традиційних музичних рішень» (Musical Instruments: A Worldwide Survey of Traditional Music-making) [18].

Заслужують уваги роботи австралійської дослідниці музичних інструментів – професорки музики Університету Монаш (Австралія) Маргарет Картомі (Margaret Kartomi), яка є авторкою численних книг, у тому числі «Поняття та класифікація музичних інструментів» (Classifications of Musical Instruments) [19].

Зіставляючи результати нашого дослідження з розвідками інших авторів, слід зазначити, що воно вирізняється історико-теоретичним підходом до розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах і характеризується основними напрямками, предмет яких охоплює:

- історію розвитку духових інструментів;
- удосконалення прийомів гри та виконавства;
- професійну підготовку музикантів-духовиків;
- перспективи розвитку духової музики та її ролі у світовому музичному мистецтві.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

На підставі викладеного вище слід зазначити, що стан науково-теоретичної думки з питань розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах має велику історію, яка починається з найдавніших часів. Історіографію наукових досліджень із цих питань можна умовно поділили на чотири напрями, що охоплюють: вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження (дисертації), тематика яких пов'язана з історією розвитку духових інструментів та вико-

навства; дослідження (дисертації та наукові праці), предмет яких пов'язаний із удосконаленням техніки виконавства на духових інструментах у відповідності з їхньою класифікацією: деревинні, мідні; дослідження (дисертації) з проблем підготовки педагогічних кадрів із навчання гри на духових інструментах, керівництва духовими музичними колективами; фундаментальні монографічні роботи, навчальні посібники, які визнані у професійних колах на державному рівні та рекомендовані для поширення. Наукові праці монографічного та навчального характеру, створені на основі дисертаційних досліджень – один із основних напрямів сучасної наукової думки з питань історії та теорії духової музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апатский В. Н. История духового музикально-исполнительского искусства: учеб. пособие. Киев : ТОВ Задруга, 2010. 320 с.
2. Апатский В. Н. Основы теории и методики духового музикально-исполнительского искусства: учеб. пособие. Киев: НМАУ им. П. И. Чайковского. 2006. 432 с.
3. Апатский В. Н. История духового музикально-исполнительского искусства: учеб. пособие. Книга II. Киев : ТОВ Задруга, 2012. 408 с.
4. Богданов В. О., Богданова Л. Д. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст. : у 2 т. Харків: ФОП Сілічев С. О., 2013. Т.1. 384 с.
5. Богданов В. О. Історія духового музичного мистецтва України: від витоків до початку ХХ ст. Харків : ФОП Сілічев С. О., 2007. 350 с.
6. Вовк Р. А. Портрети корифеїв. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. 225 с.
7. Гишка І. С. Звукоутворення як важлива складова технічної досконалості трубача (історія, теорія, методика, практика). Львів: АСВ, 2010. 183 с.
8. Гишка І. С., Горман О. П. Теорія і методика постановки виконавського апарату трубача. Львів: АСВ, 2013. 109 с.

9. Карп'як А. Я. Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста: монографія. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2013. 378 с.

10. Круль П. Ф. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: малодосліджені сторінки історії. Київ: Вид-во НАН України. 2000. 324 с.

11. Круль П. Ф. Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витоки і функціонування. Ів.-Франківськ: ВДВ ЦІТ 2006. 160 с.

12. Круль П. Ф. Духовий інструментарій в історії музичної культури України: підручник для вищих музичних закладів IV рівня акредитації. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. 2013. 219 с.

13. Левин С. Я. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. В 2-х частях. Часть 1. Ленинград: Музыка, 1973. 264 с.; Левин С.Я. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. В 2-х частях. Часть 2. Л.: Музыка, 1983. 190 с.

14. Марценюк Г. П. Українське тромбонне виконавство в контексті європейського духового музичного мистецтва. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2013. 402 с.

15. Плохотнюк О. С. Професія – трубач. В. М. Лисенко (історичні нариси і методика організації щоденних самостійних занять трубача). Луганськ : «Янтар», 2013. 68 с.

16. Рогаль-Левицкий Д. Р. Современный оркестр : в 4 т. Москва: Государственное музыкальное издательство, 1953-1956.

17. Усов Ю. А. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах. Москва : Музыка, 1978. 184 с.; Усов Ю. А. История отечественного исполнительства на духовых инструментах. Москва : Музыка, 1975. 200 с.

18. Rault Lucie. Instruments de musique du monde. Paris: Hervé de La Martinière, coll. Patrimoine, 2000. 232 p.; Rault, Lucie. Musical Instruments: A Worldwide Survey of Traditional Music-making. Paris: Thames & Hudson Ltd, 2000.

19. Margaret J. Kartomi (1990) On Concepts and Classifications of Musical Instruments. The University of Chicago Press Chicago/London 1990.

REFERENCES

1. Apatsky`j V. N. Y`story`ya duxovogo muzykal`no-y`spolny`tel`skogo y`skusstva: ucheb. posoby`e. Ky`ev : TOV Zadruga, 2010. 320 s.
2. Apatsky`j V. N. Osnovy teory`y` y` metody`ky` duxovogo muzykal`no-y`spolny`tel`skogo y`skusstva: ucheb. posoby`e. Ky`ev: NMAU y`m. P. Y`. Chajkovskogo. 2006. 432 s.
3. Apatsky`j V. N. Y`story`ya duxovogo muzykal`no-y`spolny`tel`skogo y`skusstva: ucheb. posoby`e. Kny`ga II. Ky`ev : TOV Zadruga, 2012. 408 s.
4. Bogdanov V. O., Bogdanova L. D. Istoriya duxovogo muzy`chnogo my`stecztva Ukrayiny`: vid najdavnishy`x chasiv do pochatku XX st. : u 2 t. Xarkiv: FOP Silichev S. O., 2013. T.1. 384 s.
5. Bogdanov V. O. Istoriya duxovogo muzy`chnogo my`stecztva Ukrayiny`: vid vy`tokiv do pochatku XX st. Xarkiv : FOP Silichev S. O., 2007. 350 s.
6. Vovk R. A. Portrety` kory`feyiv. Ky`yiv : NMAU im. P. I. Chajkovs`kogo, 2013. 225 s.
7. Gy`shka I. S. Zvukoutvorenniya yak vazhly`va skladova texnichnoyi doskonalosti trubacha (istoriya, teoriya, metody`ka, prakty`ka). L`viv: ASV, 2010. 183 s.
8. Gy`shka I. S., Gorman O. P. Teoriya i metody`ka postanovky` vy`konavs`kogo aparatu trubacha. L`viv: ASV, 2013. 109 s.
9. Karpyak A. Ya. Konceptijni zasady` xudozhn`ogo my`slennya suchasnogo flejty`sta: monografiya. L`viv: Naukove tovary`stvo im. Shevchenka, 2013. 378 s.
10. Krul` P. F. Nacional`ne duxove instrumental`ne my`stecztvo ukrayins`kogo narodu: malodoslidzheni storinky` istoriyi. Ky`yiv: Vy`d-vo NAN Ukrayiny`. 2000. 324 s.
11. Krul` P. F. Sxidnoslov`yans`ka instrumental`na kul`tura: istory`chni vy`toky` i funkcionuvannya. Iv.-Frankivs`k: VDV CIT 2006. 160 s.
12. Krul` P. F. Duxovy`j instrumentarij v istoriyi muzy`chnoyi kul`tury` Ukrayiny`: pidruchny`k dlya vy`shhy`x muzy`chny`x zakladiv IV rivnya akredy`tacyi. Ivano-Frankivs`k: Pry`karp. nacz. un-t im. V. Stefany`ka. 2013. 219 s.
13. Levy`n S. Ya. Духовые y`nstrumenty` v y`story`y` muzykal`noj kul`tury. V 2-x chastyax. Chast` 1. Leny`ngrad: Muzyka,

1973. 264 s.; Levy`n S.Ya. Духовые у`nstrumentы v у`story`y` muzykal`noj kul`tury. V 2-x chastyah. Chast` 2. L.: Музыка, 1983. 190 s.

14. Marcenyuk G. P. Ukrayins`ke trombonove vy`konavstvo v konteksti yevropejs`kogo duhovogo muzy`chnogo my`stecztva. Ky`yiv: DP «Inform.-analit. Agentstvo», 2013. 402 s.

15. Ploxotnyuk O. S. Profesiya – trubach. V. M. Ly`senko (istory`chni nary`s्य i metody`ka organizaciyi shhodenny`x samostijny`x zanyat` trubacha). Lugans`k : «Yantar», 2013. 68 s.

16. Rogal`-Levy`czky`j D. R. Sovremennyy` orkestr : v 4 t. Moskva: Gosudarstvennoe muzykal`noe y`zdatel`stvo, 1953-1956.

17. Usov Yu. A. Y`story`ya zarubezhnogo y`spolny`tel`stva na duhovyx instrumentax. Moskva : Музыка, 1978. 184 s.; Usov Yu. A. Y`story`ya otechestvennogo y`spolny`tel`stva na duhovyx instrumentax. Moskva : Музыка, 1975. 200 s.

18. Rault Lucie. Instruments de musique du monde. Paris: Hervé de La Martinière, coll. Patrimoine, 2000. 232 p.; Rault, Lucie. Musical Instruments: A Worldwide Survey of Traditional Music-making. Paris: Thames & Hudson Ltd, 2000.

19. Margaret J. Kartomi (1990) On Concepts and Classifications of Musical Instruments. The University of Chicago Press Chicago/London 1990.

A. Stepanova

MODERN SCIENTIFIC THOUGHT ABOUT THE DEVELOPMENT OF WIND MUSIC AND PERFORMANCE

Abstract. *The purpose of the article is to review modern scientific works of a monographic nature, created on the basis of dissertation research, which is one of the main directions of scientific thought on the development of native wind music and performance in the history of European musical culture. The research methodology is based on the dialectical interconnection of historical, sociological and analytical methods; it allows the analysis of scientific achievements in the study of the development of wind music. The scientific novelty of the article is to identify the main scientific approaches of domestic and foreign scientists to research on historical and sociological processes that affect the development of Russian brass music against the background of European musical art. Conclusions. The current state of scientific and theoret-*

ical thought on the development of wind music and performance on wind instruments is characterized by four main areas, which cover the subject: the history of wind instruments development; improvement of game techniques and performance; vocational training of spiritual wind musicians and prospects for the development of wind music and its role in the world of music. Modern scientific works of a monographic nature, created on the basis of dissertation researches – is one of the main directions of research of the history and theory of wind music.

Key words: *wind music, history of wind music and performance.*

Дата подання рукопису: 14 квітня 2020 р.

Дата прийняття до друку: 17 червня 2020 р.